Problém delimitace

některých slovotvorných postupů a prostředků ve španělštině

Petr Stehlík

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA
#449

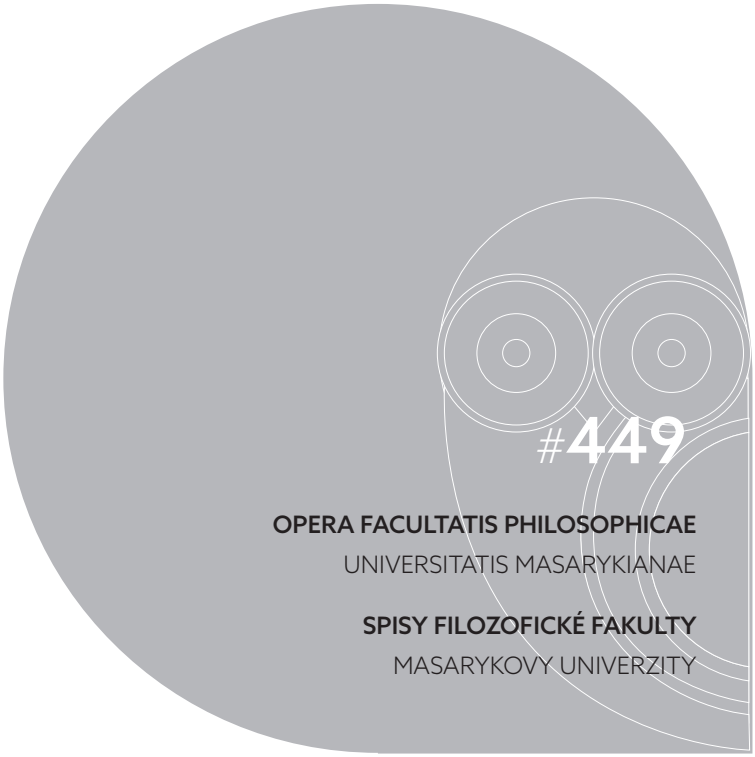
#449
OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE
SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

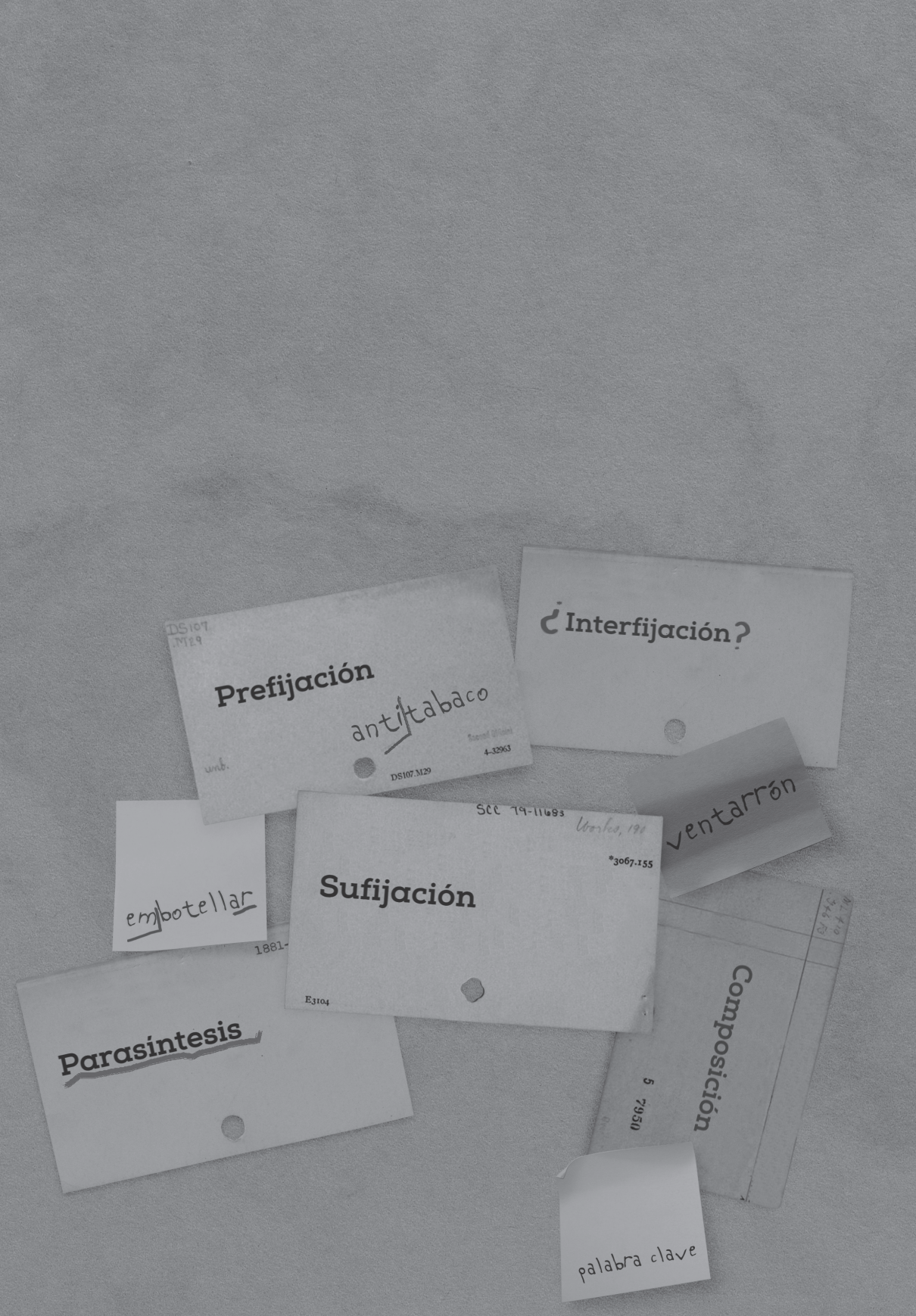
Prefijación
antitabaco
¿Interfijación?
ventarrón
embotellar
Sufijación
Parasíntesis
Composición
palabra clave

Problém delimitace

některých slovotvorných postupů a prostředků ve španělštině

Petr Stehlík

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA
#449
BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Stehlík, Petr
Problém delimitace některých slovotvorných postupů a prostředků ve španělštině / Petr Stehlík. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. – 175 stran. – (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 449)
Španělské resumé
ISBN 978-80-210-8339-4

811.134.2 * 81'373.611 * 81
- španělština
- tvoření slov
- teorie jazyka
- monografie

811.134 - Iberorománské jazyky [11]

Recenzovali: prof. PhDr. Lubomír Bartoš, CSc. (Ostravská univerzita)
doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D. (Univerzita Karlova)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8729-3 (online : pdf)
ISBN 978-80-210-8339-4 (brožovaná)
ISSN 1211-3034
DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8339-2016

Obsah

1. ÚVOD ... 7
1.1 Cíle práce ... 7
1.2 Výběr zdrojů ... 8
1.3 Metodologie ... 9
1.4 Tvoření slov ve španělštině ... 11

2. SUFIXÁLNÍ DERIVACE A JEJÍ VYMEZENÍ VŮČI FLEXI A KOMPOZICI ... 13
2.1 Charakteristika sufixace ... 14
2.2 Klasifikace sufixů ... 17
2.3 Delimitace sufixace a flexe ... 19
2.3.1 Apreciativní sufixy a jejich pomezní charakter ... 23
2.3.1.1 Sufix *-ísimo* a jeho postavení mezi španělskými příponami ... 30
2.3.2 Derivační funkce španělských rodových koncovek ... 32
2.3.2.1 Koncové vokály *-a*, *-e*, *-o* v deverbálních substantivech ... 33
2.3.2.2 Přechylování podstatných jmen a další potenciálně derivační funkce rodových koncovek ... 36
2.3.3 Infinitivní koncovka *-ar* a její slovotvorná funkce ... 41
2.4 Delimitace sufixace a kompozice ... 43
2.4.1 Sufix *-oide* ... 44
2.4.2 Sufix *-mente* ... 45
2.5 Závěry ... 48

3. PREFIXÁLNÍ DERIVACE A JEJÍ VYMEZENÍ VŮČI KOMPOZICI ... 51
3.1 Charakteristika prefixace ... 51
3.2 Klasifikace prefixů ... 53
3.3 Delimitace prefixace a kompozice ... 56
3.3.1 Prefixy a předložky ... 56
3.3.1.1 Předložka *sin* a její slovotvorná funkce ... 58
3.3.1.2 Prefixy *anti-*, *pro-* a jejich kvaziprepozicionální funkce ... 60
3.3.2 Adverbiální prefixy *bien-* a *mal-* ... 65
3.3.3 Kvantifikační prefixy ... 67
3.3.4 Adjektivní prefixy ... 69
3.4 Závěry ... 72

4. INFIXACE, INTERFIXACE, NEBO SUFIXACE? ... 77
4.1 Infixace ... 78
4.2 Interfixace ... 79
4.2.1 Sémantický aspekt interfixace ... 82
4.2.2 Funkce interfixů ... 85
4.3 Interfixace – nový derivační postup? ... 87

5. PARASYNTÉZA 93
5.1 Vývoj pojetí parasyntézy a její charakteristika 93
5.2 Problém interní struktury parasyntetických formací 103
5.3 Závěry 107

6. KOMPOZICE, KONFIXACE A STATUS VÍCESLOVNÝCH POJMENOVÁNÍ 109
6.1 Charakteristika kompozice 110
6.2 Klasifikace složenin 111
6.2.1 Lexikální a syntagmatická kompozita 111
6.2.2 Endocentrická a exocentrická kompozita 114
6.3 Neoklasická kompozice (konfixace) 117
6.3.1 Poziční kritérium 118
6.3.2 Kombinatorní kritérium 119
6.3.3 Sémantické kritérium 122
6.3.4 Závěry 123
6.4 Problém delimitace víceslovných pojmenování, frazeologismů a volných syntagmat 126
6.4.1 Klasifikace a definice frazeologismů 127
6.4.1.1 Kolokace 128
6.4.1.2 Idiomy (*locuciones*) 130
6.4.2 Srovnání charakteristik nominálních syntagmatických kompozit a frazeologismů 134
6.4.2.1 Morfosyntaktická koheze 135
6.4.2.2 Sémantická koheze 140
6.4.2.3 Shrnutí 145
6.5 Závěry 148

7. CELKOVÉ SHRNUTÍ A ZÁVĚRY 153
7.1 Hlavní delimitační kritéria a jejich relevance 155
7.2 Další faktory 159
7.3 Otázka kontinuální povahy a graduální klasifikace slovotvorných mechanismů 160

8. BIBLIOGRAFIE 163

RESUMEN 171

1. ÚVOD

1.1 Cíle práce

Slovotvorné procesy systematické povahy (derivace, kompozice a parasyntéza), na které se v této práci hodláme zaměřit, jsou nejen ve španělštině tradičně pokládány za součást gramatiky, konkrétně tzv. lexikální či dříve nepřesně nazývané derivativní morfologie, zatímco nepravidelné způsoby obohacování slovní zásoby, jako jsou zkracování slov, výpůjčky z cizích jazyků, kalky a sémantická neologie, již ve španělských mluvnicích většinou nenajdeme, a své místo mají v souhrnných pojednáních o slovotvorbě či v učebnicích lexikologie. Otázkám klasifikace a delimitace způsobů tvoření slov je ve španělské jazykovědě přirozeně věnována soustavná pozornost, avšak existence četných přesahů a průniků mezi jednotlivými postupy a určitými skupinami slovotvorných morfémů vedla některé méně konzervativní španělské lingvisty[1] inspirované pražskou školou a odvolávající se na koncept centra a periferie (Daneš, 1966) až k názoru, že se ve skutečnosti jedná o kontinuální komplex mechanismů, pro jejichž popis a klasifikaci je tradiční diskrétní model lingvistiky nedostatečný. Tuto zajímavou hypotézu se v naší knize pokusíme potvrdit, či vyvrátit, ale vzhledem k tomu, že dosud nebyla vydána žádná podrobná studie, jež by onu složitou síť vztahů a nejasných hranic mezi jednotlivými typy slovotvorných procesů a elementů systematicky zmapovala a pomocí přehledných schémat také znázornila, nezbude nám než se tohoto úkolu zhostit sami. Naším hlavním cílem

1 Např. Serrano-Dolader (2002), Ruiz Gurillo (1997).

tedy bude identifikace tranzitorních oblastí mezi pravidelnými modely tvoření slov se zvláštním zřetelem k příčinám existujících nejasností a klasifikačních přesahů.

Vedle výše nastíněného badatelského záměru nicméně tato práce sleduje ještě další cíl, jenž je zároveň důvodem, proč jsme se rozhodli ji napsat česky[2] – chtěli bychom poskytnout aktuální a pokud možno kompletní přehled zpracovávané problematiky také odborníkům v oblasti slovotvorby jiných jazyků či jazykových skupin (germanistům, slavistům apod.), kteří se v hispanistice detailně neorientují, ale měli by zájem porovnat nejdůležitější teoretické otázky a jejich uchopení v rámci španělské morfologie s problémy řešenými v jejich vlastním oboru. Mnohá koncepční úskalí, na něž v této knize narazíme, však bezpochyby nejsou výlučná pro španělštinu ani jiný konkrétní jazyk, a mohou se stát zdrojem zajímavých podnětů i pro obecné jazykovědce.

1.2 Výběr zdrojů

Základním předpokladem naplnění našeho výzkumného záměru je přirozeně detailní znalost španělského pojetí všech slovotvorných způsobů a postupů, a proto budeme vycházet především ze španělské odborné literatury posledního čtvrtstoletí, kdy vyšla většina prací, jež jsou dodnes považovány za nepřekonané nebo aktuální. Pro odhalení příčin některých klasifikačních problémů však bude nezbytné se vrátit až k samotným kořenům určitých konceptů a tehdy samozřejmě sáhneme i po starších publikacích. Odkazovat budeme také na zahraniční autory, kteří vývoj španělské morfologie významně ovlivnili a jsou španělskými lingvisty hojně citováni.

Přestože Nebrijova mluvnice kastilštiny ([1492] 1989) vstoupila do historie jako vůbec první gramatika jakéhokoli románského jazyka, v oblasti slovotvorby zůstali španělští lingvisté, především ve srovnání se svými francouzskými kolegy, poněkud pozadu, neboť první samostatná práce o tvoření slov ve španělštině (Alemany Bolufer, 1920) vyšla téměř o padesát let později než Darmesteterova průkopnická monografie o kompozici ve francouzštině (Dar-

2 V České republice vyšlo v uplynulých letech několik převážně španělsky psaných prací, které se věnují zcela nebo alespoň částečně tvoření slov ve španělském jazyce (např. Bartoš – Valíková, 2002; Bartoš – Buzek – Fialová, 2006; Černý, 2000; Spitzová, 2001; Zavadil – Čermák, 2010). Poněvadž se jedná o didaktické materiály, problematické otázky jsou v nich vesměs ponechány stranou nebo jsou pojednány jen okrajově, což samozřejmě pokládáme za rozumné.

mesteter, 1875). Nicméně velký prostor vyhradil popisu slovotvorných postupů ve své historické mluvnici španělštiny už Menéndez Pidal (1904), který se nechal inspirovat právě výše zmíněným francouzským jazykovědcem. Další významné práce o tvoření slov ve španělštině se objevují po dlouhém období relativní stagnace[3] až v devadesátých letech minulého století, bohužel však především zásluhou zahraničních hispanistů (Lang, 1992; Rainer, 1993), na něž pak úspěšně navázali i domácí lingvisté (Miranda, 1994; Almela Pérez, 1999; Varela Ortega, 2005). Od devadesátých let byly vydány také některé zásadní práce věnované jednotlivým slovotvorným mechanismům (např. Serrano-Dolader, 1995; Martín Camacho, 2002; Buenafuentes de la Mata, 2010), nespočet odborných článků orientovaných na partikulární témata[4], několik kvalitních vysokoškolských učebnic morfologie (Varela Ortega, 1990; Fábregas, 2013; Aguirre, 2013) a v neposlední řadě dvě monumentální gramatiky španělštiny (*GDLE*, 1999 a *NGLE*, 2009), v nichž se prostor věnovaný slovotvorbě blíží rozsahem i dosud nepřekonané souhrnné Rainerově monografii (1993). Už z tohoto stručného výčtu je patrné, k jak velkému rozmachu bádání v oblasti morfologie španělštiny od devadesátých let došlo, a zájem mnoha mladých lingvistů o tuto tradiční disciplínu skýtá naději, že její slibný vývoj bude i nadále pokračovat.

1.3 Metodologie

Pokud jde o metodologii naší práce, v každé z následujících kapitol nejprve na základě definic a klasifikací obsažených v reprezentativní odborné literatuře (viz výše) stanovíme základní charakteristiky zde pojednávaných slovotvorných postupů a prostředků, abychom poté mohli podrobit bližší analýze kritéria, jež hrají při jejich delimitaci a úvahách o povaze problematických struktur či elementů klíčovou roli.

Náš výzkum je zaměřen teoreticky a neopírá se o dnes velmi moderní analýzu korpusových dat, což má ale v tomto případě pádné důvody. Tím prvním je skutečnost, že všechna kritéria, na nichž vymezení hlavních slovotvorných postupů bezprostředně závisí, mají kvalitativní, a nikoli kvantitativní charakter, nebyla zformulována na základě žádných numerických údajů a nelze je

3 Výjimku zde tvoří snad jen Urrutia Cárdenas (1978) a Álvarez García (1979).

4 Nejvýznamnější z nich viz *Bibliografie*.

ani statisticky podchytit. Dále je třeba vzít v úvahu, že selekce korpusového materiálu, jakož i jeho zpracování a interpretace výsledků jsou vždy zásadním způsobem ovlivněny předem stanovenými parametry či kritérii, jejichž relevanci a validitu se teprve chystáme ověřit. A konečně, metoda korpusové analýzy je v oblasti tvoření slov vhodná pro parciální studie zkoumající např. produktivitu vybraných slovotvorných prostředků či paradigmat, příp. distribuční vlastnosti konkrétních morfémů, avšak v šířeji pojatých pracích ji bez ohledu na zvolené téma nelze použít, poněvadž shromážděný materiál již nemůže být dostatečně reprezentativní. Pro účely našeho výzkumu by ovšem neměl žádnou vypovídací hodnotu ani náhodný vzorek neologismů utvořených prostřednictvím zde analyzovaných postupů, protože pro vývoj jejich pojetí jsou daleko významnější spíše „učebnicové“ nebo klasické příklady, jež jsou mnohdy přejímány napříč generacemi jazykovědců a pomáhají utvářet či udržovat představu o prototypu příslušného slovotvorného mechanismu nebo morfému v dané lingvistické komunitě.

Ač považujeme za nutné pojednat v této knize každý slovotvorný postup samostatně, abychom mohli dostatečně detailně prozkoumat relevanci nejčastěji používaných definičních a klasifikačních kritérií, a byli tak schopni odlišit reálnou pomezní povahu od nepřesných definic klíčových pojmů či jiných externích příčin, je naším hlavním záměrem dopracovat se postupně k souhrnnému schématu, jež by zachycovalo jak vzájemný vztah všech zkoumaných mechanismů, tak i přechodové oblasti mezi nimi.

Španělští lingvisté, kteří mají ve zvyku hovořit o tranzitorních zónách a graduálních přechodech, zpravidla operují s prototypem dané kategorie, jejíž členy pak dále řadí směrem k periferii. Podobným způsobem budeme postupovat i my, avšak pokusíme se tuto metodu aplikovat nikoliv pouze na vybraný slovotvorný mechanismus nebo pomezní skupinu morfémů, nýbrž systematicky všude tam, kde to bude možné[5]. Tím zjistíme, jestli tento přístup lze použít plošně, a ne jen selektivně. Zároveň bychom měli obdržet odpověď na zásadní otázku, zda skutečně je oprávněné mluvit o kontinuu, jež tradiční diskrétní klasifikace slovotvorných mechanismů nemůže uspokojivě postihnout.

5 Jak ještě uvidíme později, v případě interfixace a parasyntézy, které jsou problematické už na úrovni definice, by byl tento postup zbytečný.

1.4 Tvoření slov ve španělštině

Obecně lze říci, že standardní španělská klasifikace hlavních slovotvorných postupů je velmi konzervativní a od antických gramatik prošla jen relativně nepodstatnými změnami[6]. Díky Lüdtkemu (2011), který ve své práci přeložené do španělštiny obsáhle komentuje a sám přebírá Dokulilovu koncepci onomaziologických způsobů (Dokulil, 1968a, 1968b a 1968c), se španělští lingvisté mohli seznámit i s českým pojetím slovotvorby, to si však zatím ve Španělsku žádné přívržence nezískalo. V minulosti se sice někteří španělští autoři pokusili o zavedení modernějších klasifikací (Urrutia Cárdenas, 1971 a 1978; Pena, 1991 a 1999; Almela Pérez, 1999), jež primárně vycházejí z Coseriuovy koncepce (1977 a 1978), nicméně v naprosté většině španělských gramatik a pojednání o slovotvorbě nacházíme stále níže uvedený tradiční model.

SLOVOTVORNÉ MECHANISMY	
DERIVACE	Sufixace Prefixace (Interfixace)
PARASYNTÉZA	Derivační (cirkumfixace) Kompozičně-derivační (smíšená)
KOMPOZICE	Lexikální (pravá) Syntagmatická (nepravá)

Schéma 1

Ve schématu obsažené neologizační procesy, které jsme zvolili za oblast našeho zkoumání[7], vymezuje z jedné strany poměrně zřetelná, leč nikoli bezproblémová

6 Nejvýznamnější posun představuje zařazení prefixace mezi derivativní mechanismy a s ním spojené rozdělení parasyntézy na dva typy, tj. derivační a kompozičně-derivační.

7 Stranou ponecháváme způsoby tvoření slov, jež nelze považovat za pravidelné (tvorba zkratek a akronym) nebo jež nespočívají v užití konkrétního slovotvorného elementu (regresivní derivace a konverze). Některé z těchto mechanismů však alespoň zběžně zmíníme v souvislosti s alternativními interpretacemi určitých pomezních procesů.

hranice mezi derivací a flexí, již tvoří sufixace, z druhé strany pak široká zóna na pomezí morfologie a syntaxe, do níž plně spadá lexikální (pravá) kompozice, avšak kterou jednoznačně přesahuje tvorba víceslovných pojmenování, ve španělštině navíc zcela nedostatečně vymezených vůči frazeologismům. S řadou přesahů či nejasných hranic se ovšem setkáme bez výjimky u všech zmíněných slovotvorných mechanismů. O příčinách těchto problémů je zatím předčasné hovořit, neboť bychom byli nuceni předjímat závěry, které by čtenář bez konkrétních informací obsažených v dalších kapitolách právem vnímal jako pouhé spekulace, případně bychom se museli pohybovat jen v obecné rovině, což by nás k našemu cíli nijak neposunulo. Obecné otázky proto ponecháme až na samotný závěr, kdy již budou vyloženy všechny argumenty.

Poněvadž většina problémů pojednávaných v této knize není dodnes uspokojivě vyřešena, přirozeně ani neočekáváme, že se čtenář bez výhrad ztotožní se všemi našimi závěry. Pokud se nám jej však podaří přesvědčit alespoň o tom, že navzdory rozšířenému názoru není v morfologii (a nejen španělské) ani zdaleka všechno jasně dáno a že je zde stále k dispozici mnoho zajímavých témat otevřených dalšímu bádání, nebude naše práce marná.

2. SUFIXÁLNÍ DERIVACE A JEJÍ VYMEZENÍ VŮČI FLEXI A KOMPOZICI

Zatímco pojetí prefixace a její postavení v rámci slovotvorných mechanismů prošlo v průběhu 20. století významnými změnami, sufixace byla po dobu téměř 500 let ve všech gramatikách španělštiny, a později i v prvních samostatných pojednáních o slovotvorbě, považována za jediný druh derivace[1], stejně jako tomu bylo již ve starověkých řeckých a latinských mluvnicích. Pozůstatky této dlouhé a silné tradice lze nalézt dokonce ještě v posledních gramatikách vydaných RAE (*GDLE*, 1999 a *NGLE*, 2009), kde jsou všechny kapitoly vyhrazené jednotlivým typům sufixace pojmenovány s využitím termínu *derivace* (např. *La derivación nominal*, *La derivación adjetival y adverbial* atd.), kdežto jediná kapitola o prefixální derivaci nese tamtéž zcela konkrétní název *La prefijación*. Toto přetrvávající ztotožňování sufixace s derivací a také na první pohled jasný princip odvozování slov příponami přispěly k tomu, že v současné odborné literatuře je základní definici tohoto slovotvorného postupu věnována poměrně malá pozornost, což však v žádném případě neznamená, že by vymezení sufixace bylo zcela bezproblémové. Jak totiž uvidíme vzápětí, právě sufixace tvoří ve španělštině pomyslnou hranici mezi derivací a flexí a u některých postponovaných morfémů zase vyvstává otázka jejich zařazení mezi derivační sufixy, nebo lexikální báze. Důkladné prozkoumání relevantních definičních charakteristik a klasifikačních kritérií nebude tudíž o nic méně důležité než u ostatních slovotvorných mechanismů.

1 Viz např. *Esbozo* (1973: 165). Prefixy jsou v této gramatice ještě považovány za komponenty složených slov.

2.1 Charakteristika sufixace

V *NGLE* (2009) se o sufixaci obecně hovoří pouze v úvodní kapitole *Partes de la gramática. Unidades fundamentales del análisis gramatical*, kde je přípona stručně definována z pozičního hlediska jako postponovaný afix (*afijo pospuesto*). Co se týče dalších charakteristik, nová akademická gramatika se omezuje jen na základní sémantické vymezení afixů vůči kořenům slov – kořen má lexikální význam a afixy „k němu přidávají informace různého druhu“[2] (*NGLE*, 2009: 22). V kapitolách o jednotlivých druzích sufixace pak už žádný souvislejší popis odvozování slov pomocí přípon nenajdeme.

Také Soledad Varela Ortega (2005: 33–34 a 41) definuje příponu jen velmi zběžně jako afix stojící za slovním základem, jenž v závislosti na tom, zda mění slovní druh odvozeného výrazu, slouží k derivaci heterogenní (např. *demostrar*$_{V}$ ‚předvést, dokázat‘ > *demostra-ción*$_{N}$ ‚předvedení, důkaz‘), nebo homogenní (*blanco*$_{A}$ ‚bílý‘ > *blanc-uzco*$_{A}$ ‚bělavý‘). Jak upřesňuje Elena Felíu Arquiola (2009: 61–62), heterogenní derivaci umožňují pouze sufixy nocionální, které se vyznačují rovněž kategoriální selekcí báze, zatímco apreciativní (hodnotící) přípony a předpony obecně rekategorizační schopnost nemají.

Ani v *GDLE* (1999), v níž je sufixace pojednána v kapitolách rozvržených podle kritéria, které později převzala i *NGLE*, tj. podle slovního druhu derivátu, jsme bohužel na žádnou detailnější charakteristiku přípon nenarazili. Jesús Pena, autor kapitoly o základních morfologických jednotkách (*Partes de la morfología. Las unidades del análisis morfológico*), se zde alespoň zevrubně věnuje sémantickému aspektu afixace: kořeny slov mají podle něj význam lexikální, flektivní morfémy naopak gramatický a derivační afixy z tohoto hlediska představují určitou přechodovou zónu (viz Pena, 1999: 4323).

Asi nejpodrobněji ze všech autorů prací o španělské slovotvorbě se na sufixaci a její specifické rysy zaměřil Ramón Almela Pérez (1999), jenž ve své obsáhlé monografii již na začátku kapitoly o odvozování slov příponami (str. 71–72) popisuje celou řadu problémů spojených s tímto slovotvorným mechanismem, počínaje směšováním pojmů derivace a sufixace přes neexistenci koherentní klasifikace sufixů (viz naše podkapitola 2.2) až po vymezení variant a významů jednotlivých přípon. Obzvláště přínosná je jeho analýza vztahu determinace mezi slovním základem a sufixem. Almela Pérez (1999: 73) zde na

2 „Tanto en la morfología flexiva como en la léxica se distinguen la RAÍZ [...] y los AFIJOS, que agregan a esta informaciones de diverso tipo.“ (Všechny překlady v této knize jsou naše vlastní; originální znění citace uvádíme vždy v poznámce pod čarou.)

příkladech *salero* ‚slánka' a *listín* ‚seznam' dokazuje, že přípona může být ze sémantického hlediska jak determinantem, tak determinovaným elementem odvozeného slova. Totéž ale platí pro hledisko syntaktické, neboť i v případě homogenní derivace může připojení sufixu zahrnovat změnu rodu základového slova (*lista*, f. > *listín*, m.). Toto je samozřejmě daleko věrnější popis skutečnosti nežli paušální tvrzení Manuela Alvara Ezquerry ([1993] 2002: 53), že sémanticky je sufix determinován slovním základem, kdežto z hlediska gramatického je tomu naopak.

Další informace o definičních vlastnostech sufixů lze paradoxně nalézt spíše ve starší odborné literatuře. Mervyn Francis Lang (1992: 22–23) v úvodní kapitole své monografie nejprve vymezuje derivaci vůči kompozici z hlediska formální autonomie užitých elementů – což sice platí pro sufixaci, ale nikoliv už pro prefixaci. Odlišení přípon a koncovek pro změnu zakládá na sémantickém kritériu, podle něhož flektivní morfémy vyjadřují gramatické pojmy či kategorie (rod, číslo atd.), zatímco užití derivačních afixů vede k významové modifikaci základového slova. O graduálnosti opozice mezi gramatickým a lexikálním významem však na rozdíl od Peny (viz výše) ještě neuvažuje. Co se týče charakteristik přípon, také Lang (1992: 26) samozřejmě uvádí jejich postpozici, avšak v kapitole o prefixaci (*Ibid.*: 220) zdůrazňuje i další rys, jímž se od sebe liší především sufixy a prefixy, totiž prozodickou změnu spojenou s užitím přípony, která se tak často stává nositelem přízvuku odvozeného slova (viz také *NGLE*, 2009: 673).

Ze srovnání vlastností sufixů a prefixů přímo vychází José Alberto Miranda (1994), který vyzdvihuje schopnost přípon určovat slovní druh výsledné formace, zatímco předpona „nikdy nemění gramatickou kategorii slovního základu"[3] (Miranda, 1994: 55). Později si ještě ukážeme, že názory španělských i zahraničních lingvistů se v tomto bodě spíše rozcházejí a že absolutní platnost uvedeného dogmatu již byla zpochybněna, ne-li přímo vyvrácena. Nicméně pro odlišení prefixů a sufixů tato otázka ani není podstatná, protože existují mnohem relevantnější kritéria pro jejich vymezení, v první řadě samozřejmě hledisko poziční.

* * *

3 „El prefijo nunca modifica la clase gramatical del radical."

Na základě definic a dalších poznámek výše citovaných autorů tedy můžeme identifikovat následující klíčové charakteristiky přípon:

1) Zcela základní vlastností sufixů je jejich výhradní postavení za slovním základem, jež je vymezuje vůči předponám. Důležitá je i pozice sufixů před koncovkami[4], která v některých případech umožňuje rozhodnout, zda se jedná o derivační, či flektivní morfém.
2) Další výlučnou charakteristikou tohoto typu morfémů je tzv. rekategorizační funkce, tedy schopnost měnit slovní druh odvozeného slova. Tradičně se tato vlastnost sufixů staví do protikladu k prefixaci. Pokud ale sufixace typicky představuje heterogenní derivaci, nabízí se otázka, zda považovat za přípony i apreciativní sufixy, jež rekategorizační schopnost až na výjimky[5] nemají a pouze modifikují význam lexikální báze natolik pravidelným a sémanticky transparentním způsobem, že takto utvořená slova nejsou kromě případů lexikalizace ani zahrnuta do reprezentativních slovníků. Tomuto problému se budeme podrobněji věnovat v podkapitole 2.3.1.
3) Co se týče sémantického obsahu sufixů, mezi lingvisty panuje relativní shoda alespoň v tom, že přípony nemají plně lexikální význam, čímž se liší od komponentů složených slov, ale zároveň jejich funkce není ani čistě gramatická, což je odlišuje od koncovek. Konkrétní popis sémantické stránky sufixace má v konzultované odborné literatuře mnoho podob. S neurčitou zmínkou v *NGLE* (2009: 22), že afixy obohacují význam základového slova o „informace různého druhu“, kontrastuje především detailní rozbor Peny (1999: 4323), podle něhož představuje sémantický obsah těchto morfémů určitý přechodový stupeň mezi významem lexikálním a gramatickým. Jak ještě uvidíme, právě tato pomezní povaha afixů činí přesné vymezení přípon vůči koncovkám i komponentům složených slov obzvláště nesnadným. Mylná je každopádně starší představa o tom, že derivační morfémy pouze modifikují význam lexikální báze (viz např. Seco, M., 1980: 187), neboť alespoň nocionální sufixy mohou vyjadřovat i základní, byť obecný, význam odvozeného slova (připomeňme Almelův příklad *sal* ‚sůl‘ > *salero* ‚nádoba na sůl, slánka‘).

4 Abychom se vyhnuli opakovanému rozlišování derivačních a flektivních sufixů, budeme v této práci pokud možno důsledně rozlišovat přípony/sufixy (= derivační morfémy) a koncovky (= flektivní morfémy), tak jak je zvykem i ve španělské morfologii.

5 Ty však lze vysvětlit existencí formálně identického neapreciativního sufixu, např. *buscar* ‚hledat‘ > *buscón* ‚slídil‘.

2.2 Klasifikace sufixů

Na rozdíl od předpon, jež jsou ve španělských gramatikách a pojednáních o slovotvorbě klasifikovány primárně podle sémantického hlediska (viz kap. 3), tvoří sufixy mnohem komplexnější a heterogennější skupinu derivačních morfémů, což se přirozeně odráží i v pluralitě klasifikačních kritérií a jejich různých kombinacích.

Ve starších pracích (Lang, 1992; Miranda, 1994) ještě převažuje základní sémantická klasifikace přípon na apreciativní a ostatní (*sufijos apreciativos* x *no apreciativos*), která má pravděpodobně svůj původ u Manuela Seca (1980), jenž sufixy i prefixy shodně dělí na apreciativní a „významové" (*significativos*), tj. nocionální. Zajímavé je, že už Lang a Miranda používají pro klasifikaci apreciativních a nocionálních sufixů odlišná kritéria, jak je tomu ostatně dodnes. Zatímco hodnotící přípony dělí oba autoři opět podle významu na deminutivní, augmentativní a pejorativní, podrobnější klasifikace nocionálních sufixů je u nich založena na slovním druhu báze (přípony denominální, deadjektivní, deverbální) nebo derivátu (přípony nominální, adjektivní atd.).

Naprosto chaotický popis sufixů nabízí Alvar Ezquerra (1993), který nejprve hovoří o příponách vyjadřujících činnost, stav, vlastnost, výsledek apod., poté zmiňuje apreciativní sufixy deminutivní a augmentativní (nikoli však pejorativní) a teprve nakonec přistupuje ke klasifikaci nocionálních sufixů podle výše uvedeného kategoriálního hlediska.

V *GDLE* (1999) a *NGLE* (2009) je sufixace téměř shodně rozdělena do několika kapitol věnovaných nominálním, adjektivním, adverbiálním[6], verbálním a apreciativním příponám. Při bližším pohledu však mezi těmito dvěma gramatikami jisté klasifikační rozdíly existují.

I přes základní dělení nocionálních sufixů dle kategoriálního kritéria vychází *NGLE* (2009) při jejich podrobnější klasifikaci z onomaziologického hlediska, což je patrné již z titulu první kapitoly vyhrazené nominální derivaci: *La derivación nominal (I). Nombres de acción y efecto.* V kapitole *La derivación verbal* jsou pro změnu jednotlivé pasáže věnovány přímo konkrétním verbálním sufixům (*-ear, -ar, -ecer, -izar, -ificar*), jejich variantám a případnému parasyntetickému užití. Struktura kapitoly o apreciativní sufixaci se ale zakládá zase na sémantické klasifikaci těchto přípon na deminutivní, augmentativní a despektivní (tj. pejorativní).

6 Adverbiální přípony ovšem v *GDLE* zcela chybí.